

ТУДУГЛАРНЫҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНГА

Туузукучуларнын тургусканы болгаш оларны туугаар туугаарыны аймагы дээр ССРЭ-нин 1983 чылда шинааларын ты-
выскаан. СЭТА-нын корреспондентинин ийлеэн туугаар шина-
налар тааза-биле комиссияны дартган. ССРЭ-нин Кур-
тузукучуларнын бирги оралакчызы А. Д. Деминотун
дедигеткен чамдык ажилдарын дугайында туугаалааны
болза:

ССРЭ-нин Министрлер Чө-
вүлелинин шинаалын төлө-
нүлүк туугаар туугаары-
н үжүн ады туугаар дээр
тывыскаан. Төлөвлөдөрүн
бедик шиналарын болгашын
ачым-биле чаа-чаа бугуру-
гачерлерин хуусаадаан эрте
туулу дооскан, олар бедик ты-
налым продукцияны кылып
ундургу турар. Оларны туу-
гарын хуусаады кызылган
болгаш сметада көрдүгөн ор-
тук-үчүн чингээ. Эртеме
айтырларын шиналарын
болгаш туугаар эртеме баш
техникалык үжүг чедикшине-
рин ажилдарын авторла-
рында бедик шинааларын база
тывыскаан.

Минскеде уугу төлөвификация
комплексинин төлөвификация-
ларине болгаш туугаарларын
ССРЭ-нин Министрлер Чө-
вүлелинин шинаалын база
тывыскаан. Ону хоорайны чыгы-
лыг хандарынын шуут чаш
схемазын үндөйлөп тургус-
кан. Мурунда котельналар-
нын хандарын турганы уугу-
луг бугурулгелерин болгаш
чурттага районларын хоорай
даштын ТЭЦ-4 деп уугу
төп станция база хандарын
турар апарган. Ол дөрт район
котельналарын биле туугуш
холбалай. Соок дүжүгүн
чедир ТЭЦ-тин ийги суг хо-
орайнын үштүк барык ийи ке-
зин бооп турар районларын ба-
ар. Кажан чыгыс төвүгү
күжү чедикшестей бээр, апаа
ол котельналар «дуулар»
апар. Бидик комплексти тур-
гусканын соода чыгыс хан-
дырдагы улам ийдегиди
болдурган, капитал салым-
кынынын, металл, отулар
чүдүлү хөй хемчээлдиги кан-
нап алыр арганы берген. Мин-
скинин чыгыс хандарынын
ылды комплексин туугу тур-
гусканын дугаарында өскө
хоорайларын ийдеп туугу-
ларын кылыра калба-биле
ажылган турар.

Барыны Сибирь — Топ эр-
еинин газ дамчыдагы тур-
гусканын ийи нарын кезээ
Туугайын В. И. Ленин аттыг
ГЭС-тин суг шыгыжарын
дамчытыр эртери турган. Че-
лябинск-Петровсктин хоор-
аа шуугуна ол суг моондаан
тавары дөрт үнүг хоорайны
чыгыс чыгыс чыгыс ийдеде
кежир салып четтигипкен. Суг
хөдөөнүн калбаа ийде 5,5
километр, ханызы — 40 метр
чедир турар. Газ дамчы-
чызын ийдеп нарын ажи-
лы кылыра далай дү-
гүн дугаары апарган туугай
дуулуугу ажилда турар.
Хоорайларын туугуштур, чы-
гыс калпаарын, туугуштурган
чедирин болгаш оларны
арап, бижиктирер хан-
тары хоорай салып сууду ки-
рыга кылдыган. Суг адыанга

зыгыларын бугуруда тус чер-
ин чыг-элин ажиллап болур.
Павлодардын нефть ариг-
тар заводунун бири элче-
нин, Татарияда Нижнекамск-
нин улестүр бедиринин. Вол-
ганск автозаводунун суг хан-
дырлыгынын системанын
болгаш өскө-лаа ажилдарын
тургузукчуларынга база бедик
шинааларын тыскыр.

Калээ туугу тааза-биле
ССРЭ-нин Министрлер Чө-
вүлелинин шинааларын элүн
каш ажилдар дээр тывыскаан.
Чикээ, Ленинград областын
«Пашекис» совхозун чикээ-
биле оргулаш черлерге кал-
ба-биле ажиллап меллору-
ния системаларын, Вильюстун
чыгында комбинат-дыр.
Ол комбинат чыг савыла-
ла барык 5,5 муу тонна пом-
пдорларын, огустерин, поган
үштүгүн, олар шыканын ийи-
бүрү чедиктерин өстүрүп бо-
лур. Биде хөрүгүн болбаа-
зырадынын, сугтарын, че-
минчилдигелерин төгөрүн ав-
томаттык болгаш механи-
кастаан. Комбинатта ажилда
башкарынын автоматтыг
системалар бир-ле дугаары-
нда ажиллап эгелээ.

Ильичевсктин ССРЭ-нин
50 чыгыс атыг сууду септээр
заводунун, Шукин-Строгно
районунда Москва-хем кеш-
ке көвүгүнүн, Москва мет-
рополитенин «Горьковский»
станциянын тургузукчу-
ларынын ССРЭ-нин Министрлер
Чөвүлелинин шинааларын
транспорт тааза-биле лау-
реаттары болган. Ол көвүгүн
дедигет практикада бир-ле
дугаарында поездаларын
эрттерин соксатпай турган
туткан. «Горьковский» стан-
циянын архитектура-компози-
ция тургузу болгаш каастан-
ла-шмелдесин бөдүрү болгаш
кайгачыгычтар.

Чурттага-хематта туугу-
нун тааза-биле ССРЭ-нин
Министрлер Чөвүлелинин шина-
наларын хөй салып ажилла-
р дээр тывыскаан. Ол дээр,
Алтай крайда Белокуриха ку-
рортта ийдеп көрүгүн, Му-
манскда инити-турттага
комплексин, Байдал-Амур ма-
гистралын шинааларын, пе-
мо-орукчуларын Ния сууру
болгаш өскө-лаа туугаар-дыр.
Демелеттерин ажилдарын
азында — Владивосток а
«Ийги хемчестей» дээр чур-
тага району база бар. Хо-
орайда эн-не таарымчалыг дээр
ол районун бажынарында
барык 56 муу кижиги чурттап
турар. Амур муугуларын
эрттерин тууга кавартаалда
ноган ийдеп хөй болгаш
бажынарын каастан-шмел
кылыны оша чараш.

ССРЭ-нин Министрлер
Чөвүлелинин шинааларын
тывыскаан — туугу бугу-
рулгелерин ийдеп болгаш
ажиктыг, таарымчалыг улам
бедиринин дугайында пар-
тиянын болгаш, Совет күрү-
нени доктаамал сагыш са-
лымшыкынын хөдөтүн бооп
турар деп, А. Д. Деминотун
түнелдине чурттаган.

Т. АККУРАТОВА.

КАМНАЛГА — ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Республиканын улестүр бугу-
рулгелерин, транспортунун,
туугулу болгаш совхозтарын
күш-ажалын коллективтерин
ССКП-нин XXVII съездинин
шинтирлерин күтүпшашан,
одала-энергетика курлавы-
ларын чогуулап ажилла-
тааза-биле социалыг чы-
рышка чамдык эки көрүгүн
гелерин чедип алган. Ийги квар-
талда республикада 974,5 муу
киловатт-шак электрин энергия-
ны, 292 тонна кылар-чаар ма-
териалдар камнап алдыган.
Электри болгаш чыгыс энер-
гиянын 3760 муу киловатт-
шак база 5000 гигакалорий
хемчээлдиги экономиктиг ажи-
ктыг 41 хемчегелерин ажилла-
п кирген. Экономиктиг ажи-
ктыг 153 муу киловатт-шак база
1350 тонна чикчегелен олар
чүдү хемчээлдиги 3 чартыкчы
санааларын республика кон-
курууга хүлээп алган.

Одала-энергетика курлавы-
ларын ийги кварталда кам-

наар тааза-биле «Тыва да-
дугу» комбинат, «Каа-Хем» хө-
мүр-даш разрезин, автосепте-
ле завод эки ажилдаан.
Ийдепчак чыгыс үдө 571
тонна одала чүдүлү ариг чы-
рылаанын калча-да таарым-
чалас. Электриг энергияны
«Тыва коаль» комбинат, Ча-
дана АТБ-зи, даарында фа-
брикада, Калээ ажил-агыш
министерствун АТБ-зи, Кы-
зылдын, Кызыл-Мажалыктын
электротехника салыры, Сель-
хозтехкумуни АТБ-зи, Жа-
ноа атыг болгаш «Халды»
совхозтар пландаан ажи-
р чарылаан.

Республиканын 19 бугуру-
гелеринде, 18 совхозтарда элек-
три энергиянын чарылаанын
ныгын шын эсе планнатынган
ныгын түнелдине олар
электри энергияны чедир ал-
бан.

Энергия камналганын та-
лазы-биле социалыг чырыш-

«Тыва коммуналь» эр-
төөк далганын завод, даары-
нда фабрикада, Кызылдын
туугуру болуу, Калээ ажил-
агыш министрствун АТБ-
зи, 1, 2, 3 болгаш пассажир
АТБ-лери шыкаш бугуру-
лелер чогуур кичээлгеин салбайн
келген.

Энергия камналганын та-
лазы-биле социалыг чырыш-
кан ийги кварталда бир чер-
ин «Тыва да-дугу» комбинатка,
ийи черин «Каа-Хем» хөмүр-
даш разрезин, АТБ-зи, ССРЭ-
нин Министрлер Чөвүлели-
нин, Совхозтар аразында
социалыг чырыштын негел-
дери калба-лаа совхоз кү-
үсөтүлгө биле шинаалдыг чер-
лерин тывыскаан.

Одала-энергетика камна-
ланын тааза-биле ажилда
улам күштелдирерин бугуру-
лелерин, ажил-агышларын
удуртукчуларын, профсоюз-
лорун, ийи-ниги организацияларын
ботандырып чурдап ужурут.

аашынын күсөтүлгө. Бис-
тин хоумда бижиктеринин
харымы-лаа келбоз. Бо ай-
тырмын дыйр шиналар
тааза-биле бистин Баян-Тала
кадээ Соведини көсүмү,
«Октябрь 30 чыл» совхозун
удуртукчуларын боттү хем-
чегин алаа чогуур. Бир эсе чо-
нуу автобус-биле хандарын
ажиктер дээр болза, совхозта
чаа-даа, эр-даа ийи автобус
бар. Оон бирөөн оода не-
лаа үш катан Чаданага чо-
рулуп турар болза, совхозта
ол хөй оруткан бээр деп бо-
доскан мен. Шинадаа ону
чаар кылдыр үсүс негеп тур-
ган. Ол негелде база күсөтүл-
гөк болуп артыкан.

Ам чаа район төвү — Сүт-
Хөл биле ажиллап тааза бер-
гелден. Бо айтырмын хары-
салгадыг удуртукчуларын
мурунуга тургузуп, ону дыйр
шинтирлерин Баян-Тала-
н чурттагыларын совхозун
удуртукчуларын дээр чур.
С. ООРЖАК

Сүт-Хөл район.

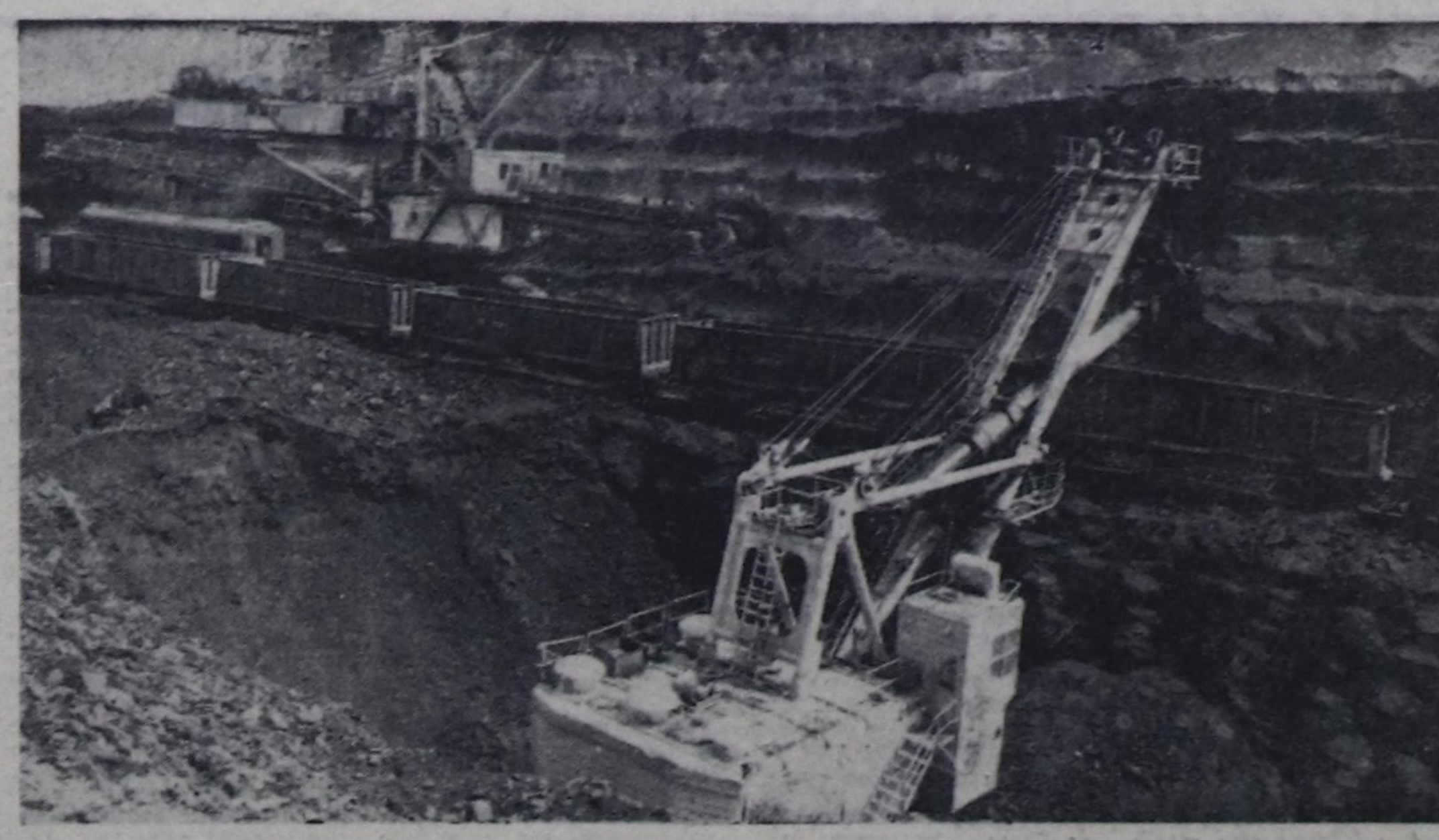
БОТТАНМАСТААН ААЗААШКЫННАР

Сөөлү феле Сүт-Хөл рай-
онун Ботан-Тала суурун та-
варын автобус чорбастай берген.
Бичанган Чөөн-Хемчик рай-
онун төвү — Чадана хоорай-
биле азыкка далай баксы-
раан. Ийде, Чадана баар дээр
кижигер уугу орунка чедир 4
километр черин кылаштыган
эрткен, машина доар ужу-
рта таваржын турарлар.

Арай деп турган, Чаданага
чедип алдыра, дедир баарда
баа-даа эр-даа чыгыс чыгыс,
курт машиналар доор, чы-
дыкта орунка тура хүнээр
чыгыс апаар. Кижин бежи
хөмүр-даа чүдүгөн трактор-
го-лаа олар ужу-рта тавар-
жын турдуус.

Моон мурунда чыдарда

ШЫН

Будурулгелер ажилдаан бо-
лор, күш-ажалдыг бугу-
рулууга улам-на өстүр ай-
тырларга оода кичээлдин
ССКП ТК-нын ийи (1983 ч.)
Планууга угалдыган.
Чита областа «Хариноркут»
хөмүр-даш разрезинде бо та-
лазы-биле хөй чүдүлгелер кы-
лып турар. Шикта 1250 тонна
күчүлүг роторлуг үшүк экска-
ваторну өткөрчү кыда доор-
кан. Разрезтин машиналары-
гыга 60 тонна чүк сөөртүр
он «БелАЗ» машиналар не-
мешкен.
Күш-ажалдыг оргакласта-
рынын депшилгелер хемчеге-
рин ол бугуруда черинде бала
минигеин ап турар. Хөмүр-
даш тыныжымда улгатырар
ийи бригада ажилдап турар.
Ол чорук күш-ажалдыг бугу-
дуртукчулар бедикте, техник-
канын ажалдаан болгаш
ажылдаан эконикте, (20)
Чыл эгелден бээр 3 жыл-
дон ажыг тонна хөмүр-дашты
тыпкан, онч ийдеде 50 муу
тонна — пландаан ажыр.
ЧУРУКТА: хөмүр-даш ты-
ныжы.
Л. СВЕРДЛОВТУН ФОТОСУ.
СЭТА-нын фотохрониказы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«НАЙЫРАЛДЫҢ
АК-КӨК КӨВҮРҮ»
СОФИЯ. Варнамын паром
комплексинин ажилчыларын
сөөлү хүнөөдө 25 муу тонна
чүкүтү чүдүрүп чоруткан. Со-
веттер туртунда чедир бер-
ген машиналарын, дери-херек-
селерин, чиг-эти, материал-
дарын олар база дүжүгүн
болгаш оортан ногааларын,
кат-чымист, чик болгаш
ачым-чөм улестүрүн кылы-
ларын чүдүрүп чоруткан. Вар-
на — Ильичевсктин дегелер
паромунун кежиги «Найырал-
ды» ак-көк көвүрү деп алап
турар. Ол паром кежиги акы-
дуума ийи чурттарын хары-
лаштырган суг транспортунун
чугула оруу болуп турар. Чыл
бүдүдө ийи-иы 3 миллион
тонна кире чүкүтерин ол суг
оруну дамчытыр дажылган
турар.

АВТОСЕПТЕЛЕ
ТӨВҮНДЕ МИКРОСКОП
ПРАГА. Микроскоп ам бугу-
ру херексел болу берген...
Прага чогуула «Руде геза»
деп калээ ажил-агыш коопе-
ративинин автосептеле төвүн-
де микроскоп ажиллап тур-
ар. Оон дуузым-биле чүкү
автомобильдерин болгаш
тракторларын ажиллап хуу-
сазын уадыр чедип алды-
ган.

Ажилдагынан чаа мате-
риалдарын шинааларын,
моторларын, машиналарын
өскө-лаа кезектеринде үр-
елишкенин дораан-на эле-
редип, тодаргайлап, септеле-
ни чорудуп турар бис деп,
автосептеле төвүнүн началь-
ныг З. Фабер чугаалаан. Оон
түнелдине техниканы ажаа-
рынын системанын ажил-агыш
черинде эртеме үндөйлөп
органдаан.

АНЬЯК КОНСТРУКТОРЛАР
БЕРЛИН. «Келер үенин бугу-
дурлууга баштай шыгыс са-
мырамын тургустуну келер»
деп лозунгун алаа-биле Кара-
Маркс-Штаат хоорайда маши-
на туугурун комбинаттын
ажи-аж конструкторлары ажи-
лап турар. Бо чылын про-
дукциянын дээжизинин 20 хуу-
зун чурттар тааза-биле бугуру-
лелерге дуузаларын олар
шинтирээ.

Хостуг немец аймактар эи-
лелин тус черде уугурула-
зынын шинтирин бугуру-
ажи-аж конструктор бугу-
роун бир чыл бугурунгар ком-
бинатка тургусканын оон
уугуручуу инженер Вольф-
ганг Хорч чугаалаан. Оларын
конструктор бугуру уугу ком-
бинаттын бирүн эргелэг ээин
болган.

Анжактарын конструктор
бугуручуу инженерлер бол-
гаш техникоттары бо эртен
кыска хуузалын дугуруула
станоктарын мотор кезээ
чогаалып кылыр болгаш сай-
бырадыр тааза-биле эки түн-
гедир.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. Франциянын на-
йысалаанын чогууда Най-
тер деп ажиллап хоорайга
Француз Коммунист партия-
нын активинин учуражымын
кылып болган. ФКП-нин төп
парлаага органын — Юна-
ска — союдуни сентябрь 10-
11-де болуп байырамынга бе-
лекке ол учуражымын
тураскаткан.

ФКП-нин Политбюро кежигу-
нун, ФКП ТК-нын секретары
Гастон Плескисе учура-
жымынга чүсө чугаалаа
болгаш союдуни амы байыр-
лары боттандыр дээр де-
мократтыг бугу күштерин
демисел ийдепкелдеринин
наилг болуп дээрин ояла-
лап демелгелер. Чуртта
экономиктиг байлаан ол
иялдеп тодаргайлап болгаш
кижиглерин ажил-биле хан-
дар чорук амы үдө база кал-
тап чыгыштен айткан.
Чөөн улестиг партияларын
чаазынын социал, экономиктиг
болгаш демократтыг реформ-
ларынын программасын чорут-
каны ажил чок чоруткун өзү-
дөзүн элүн доктаатканын
Г. Плескисе айткан. Ийде-
лап кижиглерин ажилдаар
чаа черлерин хандары талээ-
де, дээштинг хемчегелерин алы-
ры эргежок чугула деп, ол чуга-
лаан.

АНТАНАРИВ. Маалагас-
када күрүне секторунун чаа
бугурулуугунун — Манакара
хоорайда (Финанаруу мо-
жуд) кофе болбаа-зырадып
кылыр фабриканын баштайгы
продукцияны садыг чеккинеде
келген. Фабриканы күчүзү —
чылаа 3000 тонна кофеи бол-
баа-зырадып кылыр.

НАЦИОНАЛ ЭКОНОМИКАНЫ дүр-
гел хөжүдөр оша чугула
ужур-дузалыг деп чазактын
санап турарын республиканын
президентин Д. Рашида
айткан. Улестүр черлеринин
туугуна, Финанаруу мо-
жуда бугурулгелерин чурттары-
га болгаш алдыларынга 9
миллиард малагасий франк ажи-
мын тускайлаанын ол дем-
делгелен.

ВАШИНГТОН. Чепсектин
халдашкынын болгаш үн-
дөжкенин түнелдине
АКШ-та магазинер элдеринин
ажи-аж бугуру когаралы 4,5 мил-
лиард доллар болуп турарын
«Ю. С. Ньюс энд репор-
терс» журналы айткан.
Тускай камгалап тапшыларын
талейин ап шылаа-ла үр-
мек салыг бугурулгелерин
когаралы эн-не хөй болуп ту-
рар. Чепсектин 5-6 халдаш-
кынын түнелдине элээн
каш сандыжыларын болгаш
магазинер элдерин өлүргөн,
балылаан болуп турар.

РИМ. Италиянын казначе-
ство министрствунун дый-
назын бугура алдыра, ол
чуртун күрүне бюджетинин
өзөин 1983 чылдын баштайгы

чартында 34.559 миллиард
лара акша болган.

Ол сан-мелелерин «Уни-
та» союну таймырлаашаан, кү-
рүне бюджетинин өрөш чыл
төңүгүн чедир 90.000 мил-
лиард лира акша болуп деп
айткан. Социал хемчегелер-
дин күрүне чарыгалдарын
кызырарын болгаш ундур-
гелерин улгатырарын күсели-
биле күрүне бюджетинин өрө-
ш эвээжтээр ээн чаа чазак-
тын цанын солу буруу шап-
кан.

КАИР. Сөөлү тос чыл дур-
гуулаа Иравагел транспорт-
тун оруктарга аандарына түн-
елдине 6 муу кижигин ате-
ни, 200 муу кижигин балы-
лаангаан «Джеззальем» пост-
солун дынкаткан. Ол сан-ме-
лелерин чоңун кижиги буру-
зуге ошааштыр алдыра, деле-
гүдө эи бедик көргүзү болуп
турарын солу демделгелен.

АНТАНАРИВ. Маалагас-
када күрүне секторунун чаа
бугурулуугунун — Манакара
хоорайда (Финанаруу мо-
жуд) кофе болбаа-зырадып
кылыр фабриканын баштайгы
продукцияны садыг чеккинеде
келген. Фабриканы күчүзү —
чылаа 3000 тонна кофеи бол-
баа-зырадып кылыр.

НАЦИОНАЛ ЭКОНОМИКАНЫ дүр-
гел хөжүдөр оша чугула
ужур-дузалыг деп чазактын
санап турарын республиканын
президентин Д. Рашида
айткан. Улестүр черлеринин
туугуна, Финанаруу мо-
жуда бугурулгелерин чурттары-
га болгаш алдыларынга 9
миллиард малагасий франк ажи-
мын тускайлаанын ол дем-
делгелен.

ВАШИНГТОН. Чепсектин
халдашкынын болгаш үн-
дөжкенин түнелдине
АКШ-та магазинер элдеринин
ажи-аж бугуру когаралы 4,5 мил-
лиард доллар болуп турарын
«Ю. С. Ньюс энд репор-
терс» журналы айткан.
Тускай камгалап тапшыларын
талейин ап шылаа-ла үр-
мек салыг бугурулгелерин
когаралы эн-не хөй болуп ту-
рар. Чепсектин 5-6 халдаш-
кынын түнелдине элээн
каш сандыжыларын болгаш
магазинер элдерин өлүргөн,
балылаан болуп турар.

РИМ. Италиянын казначе-
ство министрствунун дый-
назын бугура алдыра, ол
чуртун күрүне бюджетинин
өзөин 1983 чылдын баштайгы

чартында 34.559 миллиард
лара акша болган.

Ол сан-мелелерин «Уни-
та» союну таймырлаашаан, кү-
рүне бюджетинин өрөш чыл
төңүгүн чедир 90.000 мил-
лиард лира акша болуп деп
айткан. Социал хемчегелер-
дин күрүне чарыгалдарын
кызырарын болгаш ундур-
гелерин улгатырарын күсели-
биле күрүне бюджетинин өрө-
ш эвээжтээр ээн чаа чазак-
тын цанын солу буруу шап-
кан.

КАИР. Сөөлү тос чыл дур-
гуулаа Иравагел транспорт-
тун оруктарга аандарына түн-
елдине 6 муу кижигин ате-
ни, 200 муу кижигин балы-
лаангаан «Джеззальем» пост-
солун дынкаткан. Ол сан-ме-
лелерин чоңун кижиги буру-
зуге ошааштыр алдыра, деле-
гүдө эи бедик көргүзү болуп
турарын солу демделгелен.

АНТАНАРИВ. Маалагас-
када күрүне секторунун чаа
бугурулуугунун — Манакара
хоорайда (Финанаруу мо-
жуд) кофе болбаа-зырадып
кылыр фабриканын баштайгы
продукцияны садыг чеккинеде
келген. Фабриканы күчүзү —
чылаа 3000 тонна кофеи бол-
баа-зырадып кылыр.

НАЦИОНАЛ ЭКОНОМИКАНЫ дүр-
гел хөжүдөр оша чугула
ужур-дузалыг деп чазактын
санап турарын республиканын
президентин Д. Рашида
айткан. Улестүр черлеринин
туугуна, Финанаруу мо-
жуда бугурулгелерин чурттары-
га болгаш алдыларынга 9
миллиард малагасий франк ажи-
мын тускайлаанын ол дем-
делгелен.

ВАШИНГТОН. Чепсектин
халдашкынын болгаш үн-
дөжкенин түнелдине
АКШ-та магазинер элдеринин
ажи-аж бугуру когаралы 4,5 мил-
лиард доллар болуп турарын
«Ю. С. Ньюс энд репор-
терс» журналы айткан.
Тускай камгалап тапшыларын
талейин ап шылаа-ла үр-
мек салыг бугурулгелерин
когаралы эн-не хөй болуп ту-
рар. Чепсектин 5-6 халдаш-
кынын түнелдине элээн
каш сандыжыларын болгаш
магазинер элдерин өлүргөн,
балылаан болуп турар.

РИМ. Италиянын казначе-
ство министрствунун дый-
назын бугура алдыра, ол
чуртун күрүне бюджетинин
өзөин 1983 чылдын баштайгы

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА).
Конго Улус Республика бол-
гаш Гренада бо чылдын сен-
тябрь 1-ден эгелээни, дипло-
маттыг харылааларын тургу-
зар дугайында шинтирин хү-
лээп алган.
Конгога болгаш Гренада-
нын улустары өскө күрүлелер-
ни иштики херектеринге хол-

гаарлап кирешенин прин-
ципине үндөйлөп, тайбын-
найыраагы болгаш халы
ажылдажыгынын харылаа-
рын хөжүдөр болгаш бижик-
лаар ажурлуг деп, ийи чурттуг
чазактарын калы кылаан
меделегинге айткан.

АЙЫЫЛДЫГ УРЖУКТАРЛЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-
тын Топ Америкага полити-
кады үндөйлөп-биле шын эсе-
болгаш айымалыг уржуктарга
чедирин магат чок деп, сенат
демократ П. Тоунгс болгаш
конгресс кежигун Дж.
Шиннон олар Топ Америка-
нын чамдык чурттарында бар-
гыч чораш сөөлдө медел-
гелер. Топ Американын ай-
тырларына хаммаарыштыр
ажи администрация болуун
туружун өскөртүр ужурут
деп моон мурунда-ла санап

БХАРЕСТ. Улестүр арты-
чыларын чымыр, катан тур-
гары болгаш дагы ажилла-
ры — Румыниянын бугуру-
лелеринин ажил-чооу-
дугузынын чугула көргүзү-
лелерин бирээ. Дагы ажи-
лаар материалдар тааза-биле
тускай программаны бугуру-
лаанга кирген. РКУ-нын
национал конференциянын
(1982 ч.) шин

ЧУГУЛА ТАЙЫЛБЫРЫНЫ БЭЭР

Нийтлелдиги бурунгар хөг-
жөдөдөж уугу салдарын
ном чедирл турар. Бистин
республикалык кызы-бүрү
хөдөж библиотекаларын дөрт
миллион ажыг номнарды, чон
ортузунга оларын неперелер
талазы-биле ажалдырдын
ыла чорудуп турар. Ол ажал-
дарына бир онзагай хөдөж
болза, библиография болур.
Оон дузасы-биле кайы үлө,
кандыг дымла, чүү темага,
кандыг авторун, каа үгөн
норму дөң чиктежиг айттыр-
ларга харызын белени-биле
тип ап болур.

Бистин чуртувуста чырыкче
уугу турар номнардын саны,
олардын аразында тыва дым-
да болгаш Тыва дугайында
номнар чыл келген турум кө-
вүсеп турар. 1930 чылда ты-
ва дымла 9.200 кезек тираж-
тыг 3-ле ном уугу турган
болза, ам чыгыс 1980 чылда
33000 кезек 36 ном үгөн.
Оларын чон чилдирбей
чыг, дамыла, мөксөөп,
кестер үелен салгаларына
канып калагалар арттырар
уугу сорулга библиография-
нын мурунча салдыган.

Библиография номун эзе-
ришкел дилер болгаш. Ном
кандыг орук эртер болур,
библиография база он-биле
дегге хөгжүр ужурут. Бистин
республикада бо талазы-
биле ажал амгы үлө кандыг
байдалда турары? Тыва ду-
гайында библиография чүс
ыл бурунгарла тургустун-

Сайттар Чөвүленин били-
мийн ТАР-ныч Топ Курусе
библиотеканын дугайында
дүрүмдө «Күрүнчү төп би-
блиотека ТАР-ныч дөңсө-
ринде үгүп турар бүгү-ле пар-
лаага аймаанын дамызын
тургузуп, бир экзemplарын
шыгжап калагалар» деп
айтыкчал. (ТАР-ныч Хоойл-
лар чымылы: Кызыл, 1944
ч. ар. 438).

Ыччалда-да ол үлө Күрү-
ненин төп библиотеканын
тускай эртем чок чыгыс ки-
жи ажалдап турган болза,
ук номнардын дамызын ки-
лып, бир экзemplарын шыг-
жап калагалар ажал бүг-
пейн барган. Оон ужурунда
чылдык номнардын ил чилип,
кайы авторун дөң чиктежиг
айтыртыларын амгы үлө то-
даралары берге бооп турар.

1944 чылдын октябрыда Ты-
ва Совет Эвилелинин чүс
националдыг чонунга деп эр-
гелиг келжиги кылдыр эки
тура-биле каттышканын
соонда, Тывага библиография
херээ чооту айлалтынын
эзелээ. 50 чылдарын эзе-
линде библиотеканын талазы-
биле ажал келген Е. И. Байка-
р болгаш баштайгы библиога-
ф А. В. Степанова оларын Ты-
вага бузунурун баштайгы
библиотекаларын органи-
застан тургузуп, оларын

Тыва дымла эи баштайгы
библиография 1964 чылда
«Тыва литература» деп чы-
гып 231 дугаар арымаа
А. В. Степанованын тургус-
канын «Тыва литературанын до-
чу библиография» болур.
Ыла 1935 чылдан 1963 чыл-
га чедир уугу турган тыва
чогаалчыларын номнар
болган оларын дугайында
чүдүлдерин кириген.

Чурттуу бүтү библиотекала-
рын дуржулгазын эдерип,
республиканын национал бол-
гаш чурт-шүнчүл чогалы-
нын кылдан 1968 чылдан эзе-
леп турсаалдыг хүнерин
календарларын үндүрүп эзе-
лээн. Бир эвес ол календар-
лар белик чыгарып болгаш
чогуур үезинде уугу турар
чүс болза, республиканын
бүтү библиотекаларына мас-
салыг ажалдар эрттеринге
дык уугу дөңсөмчө болур
пийк.

Сөөлүгү каш чылдарда үг-
ген ил-чаныгы библиография-
нын анализ ханы эвес, 1982
чылда «Тыванын чогаалчыла-
ры» деп библиографияны үн-
дүрерде өске кылдыг
ажылдарына дагып,
методиктик чөвүлөге хы-
налар арттырылганын түн-
дүлү чымыл чогаалчылар
нын дымла хей чогаалдары
астыгып чымып калган болгаш
холожа берген.

Бүтү-визилдин аом пал-
тазынын уугу тургустун
уугу дузасы-биле бистин ре-
спублика библиотеканын

ЧУРУНТА: бедик чалымнар ажалдар монументтер Иван
Брагин биле Владимир Присяжний оларын ажалдап турары.
Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ ФОТОСУ. СЭТА-ның фотехрониказы.

ШЫЛГАРАҢГАЙ ФИЗИКТИҢ ЮБИЛЕЙИ

Шылгараңгай совет физик академик Бруно Максимович
Понтеков (чурунта) 70 харлаан.

Нейтрондарын бүдүш-шынарларын өөренип талазы-биле
шүнчилелерин ол 1934 чылда 3. Ферминич сурагыл Рим
бүлүүнө эгелзеп турган. Оон сөөлүндө Парижге сурагыл эр-
темен Жюлио-Юриинич лабораторияныгга дароолуг физиканын
шүнчилелерин кылган, оон даразында АНУ-ча, Канадага
болгаш Англияга ажалдан Совет Эвилелинге 1950 чылдан
бээр ажалдап турар. Амгы үеде Б. М. Понтеков Дубнада
(Москва область) Ядеролг шүнчилелдерин каттышкан инсти-
туудунда шүнчилелдерин болгаш башкыларын уугу ажи-
лын чорудуп турар.

Элементарлыг частицаларнын физиказынын үнденин айт-
тырларын Бруно Максимович аңгы-аңгы чылдарда чедиш-
кинин шүнчилелерин келген.

Нефтин дилеп тыварынын каа аргазын Б. М. Понте-
ков саямалдап болгаш херек кырында ботандырган.

Совет эртемниг мурунуга ачы-хавыалары дээш Бруно
Максимович Понтековго Ленин болгаш Күрүн шааннада-
рын тывышкан, ил Ленин орден болгаш Күш-ахылдын Изыл
Тук үш орденнери-биле шаңнаан.

ШКОЛАНЫҢ ДУРЖУЛGAZY

Аппа-Атанын каттышкан
техниктиг ДОСААФ школанын
эки дөңсөмчөлүгүн хей ке-
ли тоалактын, радиотеле-
графтиг, мотоциклтиг
шындыгы-биле кады спорт-
чугу разрядты, ГТО херек де-
дөң ап турарла. Мында те-
хник келдирит турарла
шортун бүтү хөдөөлөргө
беткел шымыр. Тускай
адастар, аалдар, спортком-
лекси, тир оларын эргезкен.
Оларын дөңсөмчөлүгүн
турганлар боттары кирип,
адасткы, чаарткыч сааналар
ыгып кириген. Автомобиль
спорт, дилги апарылар чө-
дөңсөмчөлүгүн каттышканын

АЛДЫН ИЛЧИРБЕ

Хүндүгү редакция! Мээң огулунуң огул, комсомолчу
Марк Макаровка хамаарыштыр спорт ажалдарынын
кээргел чок чорудуп дугайында чуталгасан түр мен. Ка-
жан ол 9 класска өөренип турар, «Күш-ажылдын тугу» деп
бут бөмбүчүлүгүну мастерлар командалыгын тренери
онун хулаң алган. Бүдүн чартык чыл дүрүзүндө ол илгел-
диг, эки ойнакчыга сааналды, шунту кижи-биле бир деп
беткелген, өске хоорайларга болган маргалааларга кирип
келген. Ыччалда-да шак бо сөөлүгү эгелзеп Маркты ажы
чок деп санап, тренер командалыг үндүрүпкен. Амгы үеде
оол чүчү-да кымыр аалын тымас, канчаар-да харым чок,
туртгар белин хөңүч чок аларды. Тренерин талазында
бо бүтү шын болган бе, моон ылай ол аныктар-биле ажи-
лдап шмадар бе дээрзин харылап берип көрүрөн.

Орехово-Зуево,
Москва область.
В. ВОЛКОВА

Оон шунту өгү-биле кээргээр
турганар. Алазы өмчө хөңүч
калган көрүш-биле көрүп олу-
рар, кырган-авазын аңгы-бүрү
организацияларга чагалар
бижээ, а алазы чөмчүнүн дээ-
жизини, оон мыак чөмчүнүн
сагыш чогаалары-биле амза-
кан.

— Азы командалык дөңсө-
мчө келжиге канаттыг?— деп
айтырдым.— Беткелген деп
малап турарлар-дыр.
— Беткелген менээ херээ
чүү боор?— деп 17 харлыг
футболгас, товай харыла-
ды.— «Күш-ажылдын тугу»
биле байырлашканын ол. Өс-
ке командалык кирип алыр мен.
Мен белдик чергеини аламын-
че малап турганар-ла болгай.

«Күш-ажылдын тугу» деп
командага Макаровка бүдүн
чартык чыл ойнап келген, ол
команда чурттуу ийги ала-
зын чемпионнадыга кирип
турган. Дүрүм өзүгээр алыр
болза, чурттуу ийги ала-
зын бир спортчу кувушта-ла
ийден дөңсөмчө 17 хар на-
зылыг ойнакчылар турар
ужурлуг. Сорулга билин-
тир: курамыр беткелээ, болгаш
анык арга-дуржулгазын ой-
накчыларын дилеп тывары.
Ойнакчы кижиге же-да арга-
дуржулгазын болза, бээлүгү
ойнакчы болур дие, алаа
эвээш каш чыллар иштинде
беткел херек дээрзин билди-
тир.

Марк салым-чазынын оол
деп чүвени РСФСР-нин ала-
дыг тренери В. П. Белов эске-
рип каап, мастерлар коман-
далыгга кирип алган. Ычан
бүтү-ле чүдү тоолда дег болу
берген. Чаа келген оолга бут
бөмбүчүлүгүн хөдөөлөргө
эгелзеп, ил чак спортчу ко-
стюм, ил эвээш ойнап келер
«Алгас» пидктер-биле ханан-
рып бергенер. Хоорайла шун-
ту улустун танымы, коман-
далык капитан Александр
Борисенков-биле кады нини
чуртталга бажыныч чурттал-
гынын «бурган» ала-дыг
бут бөмбүчүлүгүн Виктор Папа-
сов-биле кады маргалааларга
беткелген эгелзеп, «Бүтүгү
талант!» деп чүсө ол-дур

чаныгыстан чаа чүдүлдер тып-
тып-ла эгелзеп: даштык
ажынылар, чымык хөмдөн
дааран пиджиктар, алыган
дааран тоң, күндөс кески
берт. Бөсүтүн хөңүч чө-
гаралары, немелен оргаш
бериш хулаңбас турган.

— Ындыг арга өрөктик чүд-
дерин саткан ажыг бар бе?—
деп оон ала-визинден айттыр-
дым.

Айттыр оларга элденгип
дымналганы магат чок. Вале-
риг Викторич фабрикада
уугу электрик бооп ажалдап
турар. Любимла Александров-
на аш-чөмчө салдынын ор-
далык директор. Оларга
шунту чүсө чөңчир болбайн
аан.

— Бо бистин чаныгы огу-
лусе болганда оон ашкыры-
чөмчөгүн, хөдөөлөр чүсө бо-
лазыл?— деп, олар тайыбар-
ладылар. Оларын олтуруп
чуртталга менчеле байкарал
дээр турганар. Оон келер
үези тымас-батпас ойнак-
чылар шыкшан болган. Алар
болгаш тоду-дога амырлар
Бола бүтү оон югаан шыге
бичи када көзүлгенинин түн-
дүлү деп, 17 харлыг оол
чуртталга дугайында мынар
биген. Ажымын чутаалар-
га, олар алаа чуртталганын
мынар айтты бергенер.

Ам командалыг уугу трен-
ери Белов, Маркты күш-ажыл-
га ынакшылга, шымык чө-
рукка кижизилер-биле пегел-
де кылгыра, ол чүсө экин
кымыр апарган. Арга-сылыг
кылдыр кеттиген оолдун бо-
дун канымыр дам барган.
Командада оон орнуңче ким-
да кирбес дээрзинге ол бүзү-
р турган.

Бо чылгы сезонуга ажал-
дарын бүдүзүлгө футбол-
терин нини хурамын шит-
тир үндүргенер: кеме катан
ортумкар аразында чоруду
боор, команда бирги дилгел
уугу болур хер аргалар бар-
дыр. Сөзөгө кирип-биле
шындыгы беткелген эгелзеп-
нер. Баштайгы беткелген
эгелзеп-биле Макаровка бүдүгүн
кайгыда эгелзеп. Карак кы-
зыл беткелген-биле эвес, а
мойнуңда аламын илчирбей-
биле.

— Бо канчап бардын, та-
раш ким эвес сен?— деп Белов
айтырдым.

— Сагымзын-дыр,— деп ол
харылаан.— Даштыкмын шун-
ту мастерлар шак мындай эди-
лелдиг болтай.

— Олардан сен өске чүдү-
дөңсөмчө ап турар-дыр сен,
хей Виктор Петрович уугу
тыңа.

Бир катан мергелжигелер
кылып турар, оон мойнуңда
илчирбей үштүгүн калган.
Ол шунту мыларга чакан.
Олар кичээлди соксадыр ужу-
рга таварышканыр. Шунту ко-
манданын келжигинери эт ты-

КАДРЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ЖУРНАЛДЫ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

Журналдың кол сорулгасы —недээ ажылагыгга, бүтү
агроулетпур комплекзинге партиянын кадр политиказын
чырыдыр. А ол политиканын кол умжуртуказы болза Аш-
чем программанын күөсүдери болур. Ынчангаш журнал
кол ичээлгенин оон күөсүлдеринге мөөңдөр. Парлаттынар
материалдарын кол темалары мындай: агроулетпур катты-
жышкынынын бүтү-ле нестеринде ылаңгыл колхоз, сов-
хозтарда, кадрларнын шилип алышынын болгаш таарыштыр
тургузгары, кадрларнын кимизилдиги, оларнын турмуш
ажылдары, даандырган херек дээш оларнын харысалганын
бедидери, күш-ажылчы коллекттерини уауртуур, кадрлар-
нын организациа ажылы дээш өскө-да.

«Кадрлыг сельского хозяйства» —партия Төп Комитетинин
журналы. Ол —бисте кадрлар айттырын чырыдып турар
кара чыгыс журнал. Ол ам-даа анык, оон чүгө он алды
номери үгөн.

Агроулетпур комплекзинде кирип турар совхоз, будурул-
ге бүдүзүлгө, АУН чөвүлдеринге, партия комитеттеринге
база библиотекаларга тустуунда 2-ден 3 чедир саныг
журналды чагыдып алган турар күнчөгүн. Эвөө уауртук
чулары, бригадирлер, ферма эргелчилери, совхозтар дирек-
торлары, партия организациазынын секретарылары, а ол ыш-
наш чер, мал ажалчынын специалистери бо журналдан ажи-
лынга ажыгыт хей чүдүлдерин билип алыр. Ынчангаш
олар ону чагыдып алза эки. Журналды чыл дүрүзүндө
кайы-да айда чагыдып ап болур. Чылда чагылга өртз —3
руб. 60 коп.

телевидение

АВГУСТ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 «Уе», 8.40 Эртеги гим-
настика. 8.55 Мультифильм.
9.25 «Анч-чорукчулар клубу».
10.25 «Ол салгыг мыак».
Урач-чечен фильм. 11.45
РСФСР-нин уаустун артия
А. Тихонов балалайка ой-
наар. 12.15 Телесөздөр.
12.20—15.00 Часпар. 15.05 Те-
лесөздөр. 15.20 «Чөңгүл
уугу анык тур мен». 15.50
Орус дыл. 16.20 «Горнистер,
харыкчалар». 17.05 «Төрүн
чөңгүл аялалары». 17.30
Аныктар адрестери. 18.30—
18.45 Часпар. 18.45 Бөгүн де-
легейде. 19.00 Мультифильм.
19.30 «Кафедра». Теле-шпи.
21.00 «Уе». 21.35 «Кафедра»
деп телешпиин уланганы.
22.30 Бөгүн делегейде. 22.45
—23.35 Фут спортунга узур-
дөңсөмчө Европа чемпионнады.
ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 Эртеги гимнастика.
8.20 «Амалыгчыг-ла, ажал-
чыг-ла дугайында». Уктайла-
нын сөккө ажалчыларын
дугайында документалдыг те-
лефильм. 9.10 Совет чуртла-
чын чүдү. М. В. Нестеров.
9.55 «Мыак шунтуктерис».
10.25 «Алардын бажыны».
Ийги дымчыдыла. 11.25

Дүне 7—9 градус, чамык
чөдөргө 1—5 градус чыгыт.
Хүндүс 23—27 градус чы-
лыр.
Кызылда шокор булуттар.
Барын чүктөн заттыг дүң-
гүн 9—14 метр.
Дүне 8—10 градус, хүндүс
24—28 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АВГУСТ 24-ТЕ
«НАБЫРАЛ»: «Любовь за
любовь» 9.30, 11.20, 13.10,
15.00, 16.50, 18.40 (узаткан),
21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: Киносборник

10.00, «Долгий путь в школу»
15.00, «С тех пор, как мы
вместе» 16.50, 18.40, 20.30
(узаткан), шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Залиски мо-
лодого парня» 14.00,
16.00, 18.00, 20.00 шактарда.
«ЛЕТНИЙ»: «Каким на-
шим» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30
шактарда.

ТАНЦЫ-БИЛЕ ЭМНЭЭШКИН

Дауапиле хоорайнын ка-
дыда «Мещинесте» саваторий-
де эмнедип турарлар хүнүн-
де танчылар шөгө кээр, олар
чүдө хөдөөлөр дээш эвес, ха-
рым калдык бижылдар дээш
чылдык хэңи турарлар. Валс,
айто, амгы үелен танчыла-
рын ойналары олардан э-
мнэлгенин чүрүм непер турар.
Прибавкала бо эмнелге че-
риппа ажалдарынын
тургусканын 60 хер танчы
мергелжигелери эмнэлгенин
ага аргаларына уугу дөң-
сөмчө болу берген.

— Чамдык азырлар-биле

ЧАШТАР КАДЫК ӨССҮН ДЭЭШ

Кишиневта анык ада-пелер
школаларына кичээлдер уш
хара белин чөтпөң хөңгүл ча-
штарын «спортучу» көргүзүл-
гө-биле доозуткан. Олар Мол-
давынын урулар полкынчи-
каларында, көдээ эмнелгер-
де болган фельдшер-акушер
пункттарында тургустунган.
Ала-белен бичи уугуларын
күш-культура талазы-биле до-
зарынын шыгалдыгына ки-
рип келген ол.

— Уруларын бажыга
күш-амаыр беткелгенин шыг
чорударына анык ада-пелер

КАДЫК ӨССҮН ДЭЭШ

1975 чылда күрүсө библио-
графиянын секторун ажал-
кан. Оон кол сорулгасы бис-
тин дөңсөмчөлүгү үгүп турар
парлаага аймаага хамаарыш-
кан материалдарын чыгып,
дамыла, оларын бир экзempl-
лардын үгөн чылдар аа-
йы-биле өрттөмөс дөңсө-
мчө ажалга суу шыгжаары.
Амгы үеде республика библи-
отеканын алды (көдээ
ажыл-агыг литературанын,
музыканы, номчулга залы-
нын, библиография сектору-
нун, национал литературанын
база тускай библиография)
кидистеринде, беш районда
(Бин-Хем, Каа-Хем, Танкы,
Улуг-Хем, Чөң-Хемчик) бол-
гаш Кызыл хоорайнын төп
библиотекасында шунту 14
библиограф бар. Оларын 3-
жү национал кадрлар.

Чурт библиографиянын
дугайында район библиотек-
аларына методиктик дузаны
эвээш чедирип турарымын
харазындан ол ажал база-ла
чогуур дөңсөмчө чорбайн ту-
рар.

Республика библиотеканын
нын национал болгаш чурт-
шүнчүл литературанын
кидизинде чыгыс библиограф
бар. Амгы үеде 1930—1944
чылдарда тыва дымла уугу
турган номнардын каталогун
тургузуп, оон библиография-
нын чырыкче үндүреринге бе-
леткеп турар.

3. МОНГУШ,
республика библиотеканын
нын национал болгаш чурт-
шүнчүл литературанын
кидизинде уугу библио-
граф.

Редакцияның адреси:

667000. Кызыл. Шетинки болгаш Кравченко кудумчуу бажы № 9. Телефоннары: Редакторун 2-24.63, редакторун ораакчыларын 2-35.24,
2-23.54, харысалгыч секретарынын 2-23.35, секретариатын 2-23.35, партия амырлар болгаш үлөтүр кидизтеринин 2-31.75, пропаганда болгаш
совет тургустун кидизтеринин 2-37.13, каага калдыгын 2-41.27, информация калдыгын 2-22.60, культура калдыгын 2-23.54 көдээ ажал-агыг
кидизинин 2-21.47, корректорларын 2-27.41, бухгалтериянын 2-12.45, солуг келбей барганла 2-32.75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-инд Ном үндүрер чер, полиграфил болгаш ном садынын хөрөнтөрүнүн талазы-биле күрүнө комитетинин типографиязы.

(Кызыл, Шетинки болгаш Кравченко кудумчуу, бажы № 1).

Солун неслелда

6 катан үнер.
Чагыр № 1085.

ТС-00224